

## Co to dzysô je kaszëbskô lëteratura?

Tekst przedstawiony na Plenerze Kaszëbszi Lëteraturë, chtëren bël  
27-28 sëwnika 2013 r. na Glodnicë.



Czej sã przezdrzi nôùkòwé òbrobienia témë „kaszëbszi lëteraturë”, a je jich blós doch czile sztëk, më mózëmë sã doznac, że òd jaczich sto lat, më Kaszëbi mómë tóczel z òpisanim ë wëklarowanim: co to je kaszëbskô lëteratura.

### Przeszlë sztridë

Na przëmiôr Zrzeszińc Jón Rąbszi, na 1. Kaszëbsczim Kongresu w 1946 rokù, we Wejrowie zabédowôl w referace „O literaturze kaszubskiej”, jize je nią wszëtκό to, co mô w se kaszëbską dejã. Pòd kùnc piãcdzesãtëch lat, Stanislów Pestka, jeden z redachtorów pismiona „Kaszëbë”, czej òpisowôl lëterackã stegnã Jana Pipczy, nadcziđnã, że kaszëbszi lëteraturze nót je sygac do gwòsny tradicje ë to miało bë jã wëapartniac. Lech Bądkòwsczi, chtëren w 1959 rokù wëdôl „Zarys historii literatury kaszubskiej”, napisôl tã, że kaszëbskô lëteratura miescy sã w òbrëmienim pòchwatu pòmòrszi lëteraturë. Nie dól definicje, co to je, ale pòdsztrichnã, że nié blós jãzëk (mòwa) nã lëteraturã wëapartniô. Bądkòwsczi dodôl, że „trzeba podkreślić, że literatura kaszubska stanowi rdzeń literatury pomorskiej i że z jej kręgow oddziaływania wyrasta współczesna literatura pomorska”. W szescdzesãtëch latach gdunszczanie, z Bolesã Facã na szpëcu, pisalë, że kaszëbską lëteraturã nót je pòzwac lëdowã, a kaszëbszczich ùsòdzców lëteraturë nazëwac lëdowima twórcama ë „nie powinni się oni obrażać na redakcje niektórych miesięczników ani bać się konfrontacji swoich utworów z literaturą wyższej, uniwersalnej jakości, tą pisaną językiem literackim”. Òstro òbrëszył sã nó to L. Bądkòwsczi: „Bardzo gorãco sprzeciwiam się postulatowi Faca prymitywizowaniu naszej literatury” – napisôl.

Cekawé je to, że Bądkòwsczi gòdôl ò „naszi lëteraturze”, chòc sóm pò kaszëbskù nie pisôl, na co dówò bóczënk Jón Drzëdzón w swòji ksążce „Współczesna literatura kaszubska”. Ale Bądkòwsczi je tu niepòpùstny (kònsekwëntny). To òn doch pòstawil znankã rówiznë medzë pòjãcym „kaszëbskô lëteratura” ë „kaszëbskò-pòmòrskô lëteratura”. Na tim spòdlim pòsztridowôl sã z wikszim dzëlã kaszëbszczich pisarzów. Òni, jak chòcbële Alojz Nòdzël czë Édmùnd Pùzdrowszi, bëlë dbë, a jidze ò sëtmedzesãtë lata, że dlô kaszëbszi lëteraturë wòznô je miara (znanka) jãzëka. Nòdzël prosto atakòwôl Bądkòwsczëgò, za jegò dejã òpiartã na ùznanim, jize w ùtwórstwie tim (kaszëbskò-pòmòrszczim), za przëczënë historëcznëch zjinaków (zmianów) jãzëk nie je rozsãdzënkòwi, a nówòzniészé je òpisanie

terenë, òkòlégò Pòmòrzégò. – „Skłaniałbym się raczej ku oddzieleniu literatury kaszubskiej od pomorskiej – gòdòl Nòdzel na Zjezdze Ùtwórców Kaszëbsczi Lëteraturë we Wdzydzach. – Gdy będziemy mówili o literaturze kaszubsko-pomorskiej, to, jak sądzę, literaci kaszubszy będą traktowani, jak piąte koło u wozu”. Z pòmòcą tima, co mëslëlë jistno, przëszlë Ferdinand Neureiter ze swòją „Historią Literatury Kaszubskiej” ë móże przede wszëtczim Jón Drzézdżón, jakno ùsòdzca dwóch nòùkòwëch ksążków: „Piętno Smętka” ë „Współczesna literatura kaszubska”, w jaczych, zebë rzec za Drzézdżonã: „Kryterium podstawowym, wyodrębniającym materiał, o którym się tu traktuje, jest język”.

#### Dzysdniowi pòzdrzatk

Dzysdniowi badérowie kaszëbsczi lëteraturë, westrzód chtërnëch nót je wëmienic Adélã Kùjik-Kalënowską ë Daniela Kalënowszëgò z Pòmòrszczi Akademie w Stolpie, téz za pierszë ë nòwòzniészë kryterium przëjimają jãzëk. Sygnie wzyc w rãkã taczë tekstë, jak: „Od Smętka do Stolema. Wokół literatury Kaszub”, abò „Tarczëzna. Literackie przestrzenie Kaszub”, abò „Pòmëraniã” z maja 2013 rokù, a w ni articzël „Mòlë nié wiedno je piãkné. Slédné piãc lat kaszëbsczi lëteraturë”. Mie jednakò, w tëch dowodach, co jinszëgò jësz barzi zacakawilo. Kalënowscë mają starã mòcno pòdsztrichiwac pòchwòt **„Kaszubska przestrzeń kulturowa”**.

W swiece taczich przëtròfków, pisarzów, chtërnë czëją sã kùlturowò zrzeszony z jednym nòrodã, a ùsòdzają lëteraturã w cëzym jãzëkù, je doch baro wiele. Ale jò wspomnã blòs ò jednym wiòldzim pisarzu, chtëren nié tak dòwno, bò 30 zëlnika latoségò roku (2013) òdeszed z ne swiata. Jidze mie ò Seamusa Heaney’a – Ajrisza (Jirlandczika), co wnet wszëtkò, co miòl w zëcym wòznégò do rzeczeniégò, wërzek pò anielskù. Ale czëj w 1995 rokù dostòwòl lëterackã nòdgròdã Nobla, dalë mù jã za òpisywanié mòlowëch sprawów, z nòblëszëgò òkòlégò pòëtë, a òsoblëwie domòcy kùlturë, co w tim przëtròfkù ùznacziwò Jirlandiã ë jësz barzi Nordowã Jirlandiã, skądka Heaney bël.

#### Kùlturowi rum

Jeżlë terò móm dac òdpòwiesc na pëtanié: co to je dzysò kaszëbskò lëteratura, mdã bédowòl, zebë më przëjãné prawie no wezdrzenié. **Miono kaszëbsczi lëteraturë mialobë miec wszëtkò, co tikò sã kaszëbsczëgò kùlturowégò rëmù.** Dzysò ju ze swòbòdã më mòzëmë gadac, że kaszëbskò juwernota mò gwòsny kùlturowi sztòlt. Czëj w sémëdzësãtëch ë òsmëdzësãtëch latach pisalë ò tim Marión Jelińsczi ë Jón Drzézdżón, to nie bëło dlò wszëtczëch gwësne. Tak pòdchòdającë do sprawë òpisaniegò kaszëbsczi lëteraturë, dówómë pòczestny plac w ji ùsòdzanim tim Kaszëbóm, co pò kaszëbskù nie piszą. Na swòj spòsòb nadcziđnã ju ò tim w 2000 rokù Jerzi Sãp, czëj w ksążce „Pomorze – mała ojczyzna

Kaszubów” pisôł: „istnieje bowiem również stosunkowo bogata twórczość literacka Kaszubów piszących wyłącznie, lub niemal wyłącznie w języku polskim”. Nôlezi do nich sóm aùtór tēch słowów, a téż na przēmiôr Agùst Nécel, abò Ana Lajming.

Tak téj róbmē wszētškò, żebē pisac pò kaszēbskù – dlô òdrodē ě rozwiju naszégò jãzēka, ale dôjmē téż môł w naszi lēteraturze tima, co ju w rodny mòwie nie rozmiejã sã wēpòwiadac, równak téż czējã nen cěsk jaczi mô na nich nasz kaszēbsczi kùlturowi rum, przez co mają sã za Kaszēbów ě pòdsztrichùją to w swòjēch wszednēch wēpòwiescach.

Artur Jablonsczi